

Αγαπητοί μαθητές,

Το βιβλίο αυτό στόχο έχει να σας βοηθήσει να κατανοήσετε και να εμπεδώσετε όσο γίνεται πληρέστερα την ύλη που εξετάζεται στη Νεοελληνική Γλώσσα της Β' Γυμνασίου, ώστε να αποκτήσετε γερές βάσεις στο μάθημα αυτό.

Έτσι ακολουθώντας τις ενότητες του σχολικού βιβλίου, κάθε ενότητα του παρόντος βιβλίου περιλαμβάνει:

- ✓ **Θεωρία σε πίνακες των γραμματικών και συντακτικών** φαινομένων που εξετάζονται, με τα αντίστοιχα παραδείγματα.
- ✓ **Θεωρία στην παραγωγή και τη σύνθεση**, δοσμένη επίσης σε πίνακες.
- ✓ Βασικές πληροφορίες για τους τρόπους ανάπτυξης της **παραγράφου**, την **περίληψη**, τη **συνοχή** ευρύτερου κειμένου και τις **συνδεδετικές λέξεις και φράσεις**.
- ✓ Πληροφορίες για τον τρόπο οργάνωσης του **ορισμού**.
- ✓ **Ασκήσεις** διαφόρων ειδών (π.χ. αντιστοίχιση, συμπλήρωση κενού, εύρεση Σωστού ή Λάθους κ.λπ.), οι απαντήσεις των οποίων δίνονται στο τέλος του βιβλίου.
- ✓ **Κριτήριο Αξιολόγησης** (οι απαντήσεις και σ' αυτό δίνονται στο τέλος του βιβλίου).

Τέλος, σε κάθε ενότητα εντάξαμε και το **Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου**, στο οποίο περιλαμβάνονται απλές ασκήσεις για την επισημάνση λαθών που γίνονται συχνά στον γραπτό και τον προφορικό λόγο.

Δήμητρα Καλαβρουζιώτου

Περιεχόμενα

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Από τον τόπο μου σ' όλη την Ελλάδα.....	7
Το υποκείμενο.....	7
Παραγωγή με αχώριστα μόρια.....	18
Τρόποι ανάπτυξης παραγράφου.....	26
Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου.....	34
Κριτήριο αξιολόγησης.....	35
ΕΝΟΤΗΤΑ 2: Ζούμε με την οικογένεια.....	39
Οι εγκλίσεις στις ανεξάρτητες προτάσεις.....	39
Οι χρόνοι του ρήματος.....	50
Το θέμα του ρήματος και η αύξηση.....	60
Τα είδη των συνθέτων.....	66
Περίληψη.....	70
Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου.....	74
Κριτήριο αξιολόγησης.....	76
ΕΝΟΤΗΤΑ 3: Φίλοι για πάντα.....	79
Ενεργητική και παθητική φωνή – Συζυγίες.....	79
Κλίση των ρημάτων.....	81
Το Α' Συνθετικό.....	105
Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου.....	110
Κριτήριο αξιολόγησης.....	112
ΕΝΟΤΗΤΑ 4: Το σχολείο στον χρόνο.....	115
Οι διαθέσεις του ρήματος.....	115
Παθητική σύνταξη – Ποιητικό αίτιο.....	116
Μεταβατικά και αμετάβατα ρήματα.....	128
Αντικείμενο – Μονόπρωτα και δίπρωτα ρήματα.....	128
Συνοχή ευρύτερου κειμένου.....	142
Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου.....	146
Κριτήριο αξιολόγησης.....	147

ΕΝΟΤΗΤΑ 5: Συζητώντας για την εργασία και το επάγγελμα	149
Οι βαθμοί των επιθέτων	149
Οι βαθμοί των επιρρημάτων	153
Παραθετικά μετοχών	154
Η σύγκριση	154
Το Β' Συνθετικό	167
Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου	172
Κριτήριο αξιολόγησης	173
ΕΝΟΤΗΤΑ 6: Παρακολουθώ, ενημερώνομαι και ψυχαγωγούμαι από διάφορες πηγές (ΜΜΕ, διαδίκτυο κτλ.)	177
Οι αντωνυμίες	177
Ετυμολογικές οικογένειες λέξεων	196
Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου	199
Κριτήριο αξιολόγησης	200
ΕΝΟΤΗΤΑ 7: Βιώνοντας προβλήματα της καθημερινής ζωής	203
Τα είδη των επιρρηματικών προσδιορισμών	203
Παράγωγα επιρρήματα	218
Οι συνδετικές λέξεις και φράσεις	222
Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου	224
Κριτήριο αξιολόγησης	225
ΕΝΟΤΗΤΑ 8: Συζητώντας για σύγχρονα κοινωνικά θέματα	227
Οι μετοχές στην ενεργητική και την παθητική φωνή	227
Η επιθετική και η επιρρηματική μετοχή	231
Παρασύνθετα	239
Γνήσια και καταχρηστική σύνθεση	240
Πολυλεκτικά σύνθετα	240
Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου	243
Κριτήριο αξιολόγησης	244
ΕΝΟΤΗΤΑ 9: Ταξίδι στον μαγικό κόσμο του διαστήματος	247
Ο Ορισμός	247
Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου	254
Κριτήριο αξιολόγησης	255
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	259

Από τον τόπο μου σ' όλη την Ελλάδα

✓ ΘΕΩΡΙΑ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

ΤΟ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ

Υποκείμενο είναι το πρόσωπο ή το πράγμα για το οποίο γίνεται λόγος στην πρόταση και φανερώνει ποιος ενεργεί ή δέχεται μια ενέργεια ή βρίσκεται σε μια κατάσταση.

Απαντά στην ερώτηση **ποιος** (ποια, ποιο, ποιοι, ποιες, ποια).

π.χ. *Οι μαθητές μπήκαν καθυστερημένοι στην τάξη.*

(Ποιοι μπήκαν καθυστερημένοι στην τάξη; → Οι μαθητές: υποκείμενο).

Οι μορφές του υποκειμένου

Το **υποκείμενο** ενός ρήματος μπορεί να είναι:

α. Ουσιαστικό.

π.χ. *Τα παιδιά βλέπουν τηλεόραση.*

β. Αντωνυμία.

π.χ. *Εκείνος την παρακολουθούσε αμίλητος.*

Εγώ πήρα την απόφασή μου.

γ. Ουσιαστικοποιημένο επίθετο.

π.χ. *Οι νέοι είναι τολμηροί.*

Οι κακοί τιμωρούνται.

δ. Οποιαδήποτε άλλη λέξη ή φράση με άρθρο (ουσιαστικοποιημένη).

π.χ. *Το αύριο (επίρρημα) δεν τον απασχολεί καθόλου.*

Ήρθαν τα πάνω κάτω (φράση).

Ο πεινασμένος (μετοχή) καρβέλια ονειρεύεται.

ε. Πρόταση με άρθρο.

π.χ. *Το ότι είπες ψέματα με στενοχώρησε πολύ.*

	<p>στ. Πρόταση χωρίς άρθρο. Η πρόταση αυτή μπορεί να είναι:</p> <ul style="list-style-type: none"> – δευτερεύουσα ειδική, βουλητική ή πλάγια ερωτηματική που μπαίνει ως υποκείμενο σε απρόσωπα ρήματα ή εκφράσεις. π.χ. <i>Πρέπει να έρθεις αμέσως.</i> (βουλητική) <i>Φαίνεται ότι θα βρέξει σήμερα.</i> (ειδική) <i>Είναι περίεργο πώς το ξέχασες αυτό εντελώς.</i> (πλάγια ερωτηματική) – δευτερεύουσα αναφορική. π.χ. <i>Όποιος θυμάται την ιστορία ας μας τη διηγηθεί.</i>
<p style="text-align: center;">Πότε παραλείπεται το υποκείμενο</p>	<p>Το υποκείμενο μπορεί να παραλειφθεί στις εξής περιπτώσεις:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Όταν το ρήμα είναι α' ή β' προσώπου, επειδή από την κατάληξή του εννοείται εύκολα ότι το υποκείμενό του είναι μία από τις προσωπικές αντωνυμίες <i>εγώ, εσύ, εμείς, εσείς</i>. π.χ. <i>Πεινάω</i> (ενν. <i>εγώ</i>) <i>πολύ.</i> <i>Ήρθες</i> (ενν. <i>εσύ</i>) <i>πολύ αργά χθες.</i> Όταν όμως η προσωπική αντωνυμία παραμένει, αυτό γίνεται για να δηλωθεί έμφαση ή αντιδιαστολή. π.χ. <i>Εγώ</i> δεν ξέρω τίποτα. (έμφαση) <i>Εσείς</i> φταίτε για όλα, <i>εμείς</i> δεν κάναμε τίποτα. (αντιδιαστολή) • Όταν το ρήμα είναι γ' προσώπου, και: <ul style="list-style-type: none"> α. το υποκείμενο εννοείται εύκολα από τα συμφραζόμενα. π.χ. <i>Οι επιβάτες κατέβηκαν από το τρένο και κατευθύνθηκαν</i> (ενν. <i>οι επιβάτες</i>) προς την έξοδο του σταθμού. β. το υποκείμενο είναι γενική έννοια. π.χ. <i>Πώς σε λένε;</i> (ενν. <i>οι άνθρωποι</i>) γ. η έννοιά του (του ρήματος) είναι τέτοια, ώστε μόνο ένα υποκείμενο μπορεί να εννοηθεί. π.χ. <i>Την έκοψαν στα γραπτά.</i> (ενν. <i>οι εξεταστές</i>) δ. δηλώνει φυσικό φαινόμενο. π.χ. <i>Βρέχει.</i> ε. το υποκείμενο είναι σύστοιχο, έχει δηλαδή ίδια ρίζα ή συγγενική σημασία με το ρήμα. π.χ. <i>Δε χορεύεται πια.</i> (ενν. <i>ο χορός</i>)

**Συμφωνία
ρήματος
υποκειμένου**

- Το ρήμα **συμφωνεί** με το υποκείμενο στο **πρόσωπο** και τον **αριθμό**.
π.χ. *Ο παππούς μου πολέμησε στην Αλβανία.*
Οι μαθητές γράφουν διαγώνισμα.
- Όταν μία πρόταση έχει **περισσότερα από ένα υποκείμενα**:
α. το ρήμα μπαίνει στον **πληθυντικό αριθμό** και στο **επικρατέστερο πρόσωπο** (το α' πρόσωπο είναι επικρατέστερο σε σχέση με τα άλλα δύο, ενώ το β' πρόσωπο είναι επικρατέστερο του γ').
π.χ. *Εγώ, εσύ και ο Γιάννης θα πάμε εκδρομή.*
Εσείς και αυτοί είσαστε εχθροί.
β. αν το ρήμα **προηγείται** και ακολουθούν τα υποκείμενα, τότε το ρήμα μπορεί να βρίσκεται στον **ενικό αριθμό**, δηλαδή να συμφωνεί με το πρώτο, πλησιέστερό του υποκείμενο, που είναι σε ενικό αριθμό.
π.χ. *Στην εποχή μας προχωρεί με αλματώδεις ρυθμούς η διαστημική επιστήμη και η τεχνολογία* (αλλά και: *Στην εποχή μας προχωρούν ... η διαστημική επιστήμη και η τεχνολογία.*)
Βγες έξω εσύ και η αδερφή σου (αλλά και: *Βγείτε έξω εσύ και η αδερφή σου.*)
- Όταν το υποκείμενο είναι **περιληπτικό** (δηλώνει ένα σύνολο εμφύχων) ή οι αντωνυμίες **καθένας** και **ο ένας τον άλλον**, το ρήμα μπορεί να είναι στον **πληθυντικό αριθμό** (ενώ το υποκείμενο στον ενικό).
π.χ. *Κόσμος πολύς συγκεντρώθηκαν στην πλατεία.*
Κάνουν ο καθένας τη δουλειά τους.
Έβριζαν ο ένας τον άλλον.

Άλλες περιπτώσεις συμφωνίας ρήματος-υποκειμένου

- ✓ Όταν σε μία πρόταση έχουμε **περισσότερα από ένα υποκείμενα** σε **ενικό αριθμό**, που συνδέονται μεταξύ τους με **διαζευκτικό σύνδεσμο**, τότε το ρήμα μπορεί να είναι και σε ενικό αριθμό.
π.χ. *Στον διαγωνισμό θα νικήσει ή η Χριστίνα ή η Ελένη.*

- ✓ Συχνά ένα υποκείμενο ενικού αριθμού συνδέεται με άλλα πρόσωπα ή πράγματα (π.χ. *εσύ μαζί με την αδερφή σου*). Σ' αυτές τις περιπτώσεις το ρήμα μπορεί να είναι στον πληθυντικό για να προβάλλει το πλήθος (συμφωνεί δηλαδή με τον πραγματικό αριθμό και όχι με τον γραμματικό αριθμό).
π.χ. *Εγώ μαζί με τους φίλους μου πήγαμε (ή πήγα) στη συναυλία.*

Ας δοκιμάσουμε τις γνώσεις μας στο υποκείμενο*

1.1. Στις παρακάτω περιόδους να βρείτε τα υποκείμενα των ρημάτων που έχουν υπογραμμιστεί και να σημειώσετε ποια είναι η μορφή τους.

α. Η κατάσταση της υγείας του επιδεινώθηκε τις τελευταίες μέρες.

→ η κατάσταση → ουσιαστικό

β. Ο κατηγορούμενος αρνήθηκε όλες τις κατηγορίες, αλλά κανείς δεν τον πίστεψε.

→

γ. Ποιος σου έστειλε αυτό το γράμμα;

→

δ. Οι άρρωστοι δέχτηκαν την επίσκεψη του γιατρού.

→

ε. Δε γίνεται να έχεις πάντα δίκιο.

→

στ. Το να κρίνεις συνεχώς τους άλλους είναι άδικο.

→

ζ. Όλα τώρα φαίνονταν στο παιδί συνηθισμένα.

→

η. Όποιος παραβιάσει τους κανόνες θα αποβληθεί από το παιχνίδι.

→

θ. Δεν είναι γνωστό πότε θα γυρίσει από το εξωτερικό.

→

* Οι απαντήσεις βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

1.3. Στις παρακάτω προτάσεις να αντικαταστήσετε τα υποκείμενα των ρημάτων με άλλα διαφορετικής μορφής.

α. Ο Νίκος πήρε τα κλειδιά μου από την τσάντα μου.

→ Κάποιος (αντωνυμία) πήρε τα κλειδιά μου από την τσάντα μου.

β. Είναι βέβαιο ότι θα αποτύχει στις εξετάσεις.

→

γ. Εγώ θα οδηγήσω το αυτοκίνητο.

→

δ. Οι υπεύθυνοι για το ατύχημα θα τιμωρηθούν.

→

ε. Είναι φανερή η δυσαρέσκειά του.

→

στ. Το ότι αδιαφορείς για όλα με στενοχωρεί πολύ.

→

ζ. Η βενζίνη ακρίβυνε πολύ.

→

1.4. Να βρείτε τα υποκείμενα των υπογραμμισμένων ρημάτων και να σημειώσετε ποια από αυτά τα ρήματα είναι απρόσωπα και ποια προσωπικά.

α. Απαγορεύεται το κάπνισμα.

→ το κάπνισμα: υποκ. στο ρ. Απαγορεύεται (προσωπικό).

β. Ακούγεται πως θα χτιστεί στην περιοχή ένα πάρκινγκ.

→

γ. Μίλα πιο δυνατά. Η φωνή σου δεν ακούγεται καθόλου.

→

δ. Χρειάζεται επιμονή και υπομονή αυτό το επάγγελμα.

→

ε. Φαίνεται ότι θα αργήσουν να επιστρέψουν.

→

στ. Από το μπαλκόνι του φαίνεται όλη η Αθήνα.

→

ξ. Δε με **νοιιάζει** τι θα γίνει.

→

η. Δε σου **ταιριιάζει** να μιλάς με άσχημο τρόπο.

→

θ. Το πουκάμισο που φοράς **δεν ταιριιάζει** με το παντελόνι σου.

→

ι. Σε μένα **έλαχε** ο κλήρος να μιλήσω πρώτος.

→

ια. **Μπορεί** να έρθουμε και εμείς εκδρομή.

→

ιβ. Η γυμναστική **μπορεί** να σε βοηθήσει.

→

1.5. Στο παρακάτω κείμενο να βρείτε τα υποκείμενα που παραλείπονται και να εξηγήσετε γιατί.

Ο κύριος Ευαγγέλον μάς έβαλε καινούριες ασκήσεις, μας έδωσε κιόλας τα αποτελέσματα. Ήμουν τυχερή, τις έλυσα όλες. Η Παύλον μηδενίστηκε. Κανένας μας δεν της μιλάει. Κάθεται μόνη στο θρανίο και στην αυλή στέκεται παρόμερα και κάνει πως διαβάζει ένα βιβλίο. Δεν τη λυπάμαι. Πληρώνει για το σφάλμα της. Όχι γιατί έκλεψε το χαρτί, αυτό είναι το λιγότερο, αλλά γιατί μας στέρησε την εκδρομή, μη θέλοντας να τ' ομολογήσει.

Ζωρς Σαρή, Το ψέμα

1.6. Να συμπληρώσετε τα κενά στις παρακάτω προτάσεις βάζοντας τα ρήματα που σας δίνονται στις παρενθέσεις στο κατάλληλο πρόσωπο και αριθμό.

α. Εσύ και ο Γιάννης όλο **τσακώνεστε**..... (τσακώνομαι).

β. Εγώ και ο αδερφός μου (επισκέπτομαι) πέρυσι την Κρήτη.

γ. Ο Βασίλης και ο Κώστας (πηγαίνω) χθες σινεμά.

δ. (έρχομαι, προστ.) στο σπίτι μου εσύ και ο φίλος σου να ακούσουμε μουσική.

ε. Εσύ, η Ελένη και εγώ (μοιράζομαι, μέλλ.) το ίδιο δωμάτιο στις διακοπές.

- στ. Στο επόμενο τρίμηνο (ακριβαίνω) η βενζίνη και τα ενοίκια των σπιτιών.
- ζ. Ο πόλεμος και το μίσος (προκαλώ) συμφορές.
- η. Άντρες, γυναίκες και παιδιά (τραγουδώ, αόρ.) παλιά δημοτικά τραγούδια.
- θ. Όταν βρεθήκαμε, όλη η παρέα (διασκεδάζω) μέχρι τα χαράματα.
- ι. Να (χαίρομαι) όλα τα καλά εσύ και η οικογένειά σου.
- ια. Εγώ και οι φίλοι μου (στέλνω) συχνά e-mail ο ένας στον άλλον.
- ιβ. Πλήθος ανθρώπων στη χώρα μας (ασχολούμαι) με τον τουρισμό.
- ιγ. Ή η Ζάκυνθος ή η Λευκάδα (αναδεικνύομαι, μέλλ.) φέτος ο πιο τουριστικός προορισμός.

1.7. Να ξαναγράψετε το παρακάτω κείμενο ξεκινώντας ως εξής:

α. Οι δύο ταξιδιώτες...

β. Εσύ και ο φίλος σου...

Φύγαμε από την Αλταμίρα αργά το μεσημέρι και κατευθυνθήκαμε προς τη Χώρα των Βάσκων. Ταξιδεύαμε με ένα παλιό τετράπορτο αυτοκίνητο στον παραλιακό αυτοκινητόδρομο, όμως δεν είχαμε δει ακόμη τη θάλασσα. Τις προηγούμενες μέρες είχαμε διασχίσει την κατάξερη Μάντσα και τον απέραντο ελαιώνα της Ανδαλουσίας και τώρα μπαίναμε στην Πράσινη Ισπανία, στη βορειοδυτική περιοχή της χώρας, στα σύνορα με τη Γαλλία. Το αμάξι ανηφόριζε –με κάποια δυσκολία– την πλαγιά του βουνού, περνώντας μέσα από δάση κωνοφόρων. Ο ουρανός ήταν συννεφιασμένος και ψιλόβρεχε και ένα δροσερό αεράκι έμπαινε από τα ανοιχτά παράθυρα. Αισθανόμασταν ανακούφιση μετά τους 42 βαθμούς υπό σκιά της Ανδαλουσίας. Οι πρώτες πινακίδες στα βασικά μας καλωσόρισαν. Περάσαμε το Μπιλμπάο και συνεχίσαμε με κατεύθυνση την Ντονόστια.

Περ. Γεωτρόπιο, εφημ. Ελευθεροτυπία

1.8. Στα παρακάτω κείμενα να συμπληρώσετε τα κενά με τους κατάλληλους τύπους των ρημάτων που σας δίνονται στις παρενθέσεις.

α. Η είδησηέκανε..... (κάνω, αόρ.) το γύρο του κόσμου. Μια αποστολή από Ινδονήσιους, Αυστραλούς και Αμερικανούς επιστήμονες (ανακοινώνω, αόρ.) ότι (ανακαλύπτω, αόρ.) νέα είδη ζώων και φυτών στις ζούγκλες της οροσειράς Φότζι στη Νέα Γουινέα. Οι εντυπωσιακές φωτογραφίες από πουλιά του παραδείσου, μυστηριώδη δεντρόβια καγκουρό, γιγάντια λουλούδια αλλά και ταπεινά βατράχια (εμφανίζομαι, αόρ.) σε όλες τις εφημερίδες. Πόσα όμως όλοι μας (γνωρίζω, ενεστ.) πραγματικά για τη Νέα Γουινέα; [...]

Η Νέα Γουινέα είναι το δεύτερο μεγαλύτερο νησί του κόσμου μετά τη Γροιλανδία. (βρίσκομαι) ανάμεσα στα υπόλοιπα νησιά της Ινδονησίας και στην Αυστραλία. Έχει έκταση 790.000 τ.χλμ. (δηλαδή έξι φορές όσο η Ελλάδα), αλλά (κατοικούμαι) μόνο από 6 εκατομμύρια ανθρώπους. (αποτελούμαι) σχεδόν ολόκληρη από ατέλειωτα τροπικά δάση και (διασχίζομαι) από άγρια βουνά. Η οροσειρά Φότζι, που (επισκέπτομαι, αόρ.) η επιστημονική αποστολή, φτάνει τα 2.200 μ. υψόμετρο – και δεν είναι από τις μεγαλύτερες της Νέας Γουινέας. Οι κεντρικές οροσειρές του νησιού (έχω) κορφές μέχρι τα 5.000 μ. και (καλύπτομαι) από χιόνια, παρόλο που (βρίσκομαι) στην Τροπική ζώνη, δίπλα στον Ισημερινό. Από τα βουνά αυτά (πηγάζω) μεγάλοι ποταμοί που (διασχίζω) ζούγκλες ή απέραντους βαλτότοπους.

Περ. Ερευνητές, εφημ. Η Καθημερινή

β. Οι διακοπές (βρίσκομαι) πλέον σε απόσταση αναπνοής. Το σχολείο (βάζω, μέλλ.) λουκέτο για περίπου τρεις μήνες. Πεδίο δόξης λαμπρό (ανοίγομαι), λοιπόν, για απίθανες βόλτες και ποδηλατάδες, συναντήσεις με την παρέα, τρελές βουτιές για τους τυχερούς που (βρίσκομαι) ή (ταξιδεύω, μέλλ.) άμεσα κοντά σε θάλασσα και όλα τα άλλα αγαπημένα καλοκαιρινά σπορ που σίγουρα όλοι σας (επιθυμώ, συντελεσμένος μέλλ.). Για άλλη μια εβδομάδα εμείς σας (προτείνω) διάφορες δραστηριότητες στις οποίες (μπορώ) να επιδοθείτε για να

(περνώ) ακόμα πιο ευχάριστα και δημιουργικά το χρόνο σας. Αν, πάλι, (έχω) εσείς να μας (προτείνω) κάτι, (χαίρομαι, συνοπτ. μέλλ.) να το μάθουμε και να το (δημοσιεύω) για να το (γνωρίζω) και οι άλλοι ερευνητές.

Περ. Ερευνητές, εφημ. Η Καθημερινή

1.9. Να αντικαταστήσετε τις προτάσεις που λειτουργούν ως υποκείμενο με ένα ονοματικό σύνολο που θα έχει τον ίδιο συντακτικό ρόλο, κάνοντας και τις απαραίτητες αλλαγές.

α. Είναι εύκολο να επικρίνει κανείς τους άλλους.

→ Είναι εύκολη η επίκριση των άλλων.

β. Επιβάλλεται να τηρείτε όλους τους κανόνες του σχολείου.

→

γ. Όσοι έχουν πολλά χρήματα συνήθως αδιαφορούν για την ανθρώπινη δυστυχία.

→

δ. Όποιος λέει ψέματα θα τιμωρηθεί.

→

ε. Είναι σημαντικό να συνεργαζόμαστε ισότιμα.

→

στ. Απαγορεύεται να εισέρχεστε στον χώρο του εργαστηρίου.

→

ζ. Είναι επικίνδυνο να οδηγεί κανείς σε λασπωμένο δρόμο.

→

η. Δεν είναι γνωστό ποιος συνέταξε αυτό το υβριστικό κείμενο.

→

ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΜΕ ΑΧΩΡΙΣΤΑ ΜΟΡΙΑ

- **Αχώριστα μόρια** λέγονται κάποιες λέξεις που δε στέκονται μόνες τους στον λόγο, αλλά χρησιμοποιούνται για την παραγωγή νέων λέξεων.

Τα αχώριστα μόρια διακρίνονται σε:

α. Λαϊκά: αποτελούν λεξικά στοιχεία της νέας ελληνικής.

β. Λόγια: προέρχονται από την αρχαία ελληνική, όπου ήταν κυρίως προθέσεις.

α. Τα λαϊκά αχώριστα μόρια και οι σημασίες τους

Λαϊκά αχώριστα μόρια	Σημασία	Παραδείγματα
α- στερητικό ή αν- (μπροστά από φωνήεν) ή ανα- (σπάνια)	Σημαίνει άρνηση ή στέρηση εκείνου που δηλώνεται από το δεύτερο συνθετικό της λέξης.	<i>ά-γνωστος</i> <i>αν-άξιος</i> <i>ανα-δουλειά</i>
ξε-	Σημαίνει: α. έξω β. πολύ, εντελώς γ. αντίθετη ενέργεια απ' αυτή που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη δ. αφαίρεση αυτού που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη ε. το τέλος μιας κατάστασης ή ενέργειας στ. σιγά σιγά, λίγο λίγο ή κρυφά	<i>ξε-πορτίζω</i> <i>ξε-κουφαίνω, ξε-πουλώ</i> <i>ξε-βάφω</i> <i>ξε-αραχιάζω</i> <i>ξε-μεθώ</i> <i>ξε-γλιστρώ</i>
ανα- (αρχαία πρόθεση)	Σημαίνει: α. επάνω β. πάλι, πίσω γ. διάφορα	<i>ανα-σηκώνω</i> <i>ανα-βάλλω, ανα-καλώ</i> <i>ανά-λαφρος, ανα-ρωτιέμαι, ανα-φυλαξία</i>

Επισημάνσεις στα λαϊκά αχώριστα μόρια

- ✓ Δεν πρέπει να συγχέουμε το στερητικό **ανα-** με την αρχαία πρόθεση **ανα-**. Η διαφορά βρίσκεται στη σημασία τους.

- ✓ Το λαϊκό αχώριστο μόριο **ξε-** με τα ρήματα *ξευκτώ*, *ξεκαλοκαιριάζω*, *ξεχειμωνιάζω* σημαίνει «περνώ», «διανύω ως το τέλος» το ανάλογο κάθε φορά χρονικό διάστημα.
- *ξευκτώ* = περνώ τη νύχτα
 - *ξεκαλοκαιριάζω* = περνώ το καλοκαίρι
 - *ξεχειμωνιάζω* = περνώ το χειμώνα.

Β. Τα κυριότερα λόγια αχώριστα μόρια και οι σημασίες τους

Λόγια αχώριστα μόρια	Σημασία	Παραδείγματα
αμφί-	α. από τα δύο μέρη, γύρω β. διχασμός, διαίρεση	<i>αμφι-θέατρο</i> <i>αμφι-βάλλω</i> , <i>αμφι-ταλαντεύομαι</i>
αρχι-	πρωτείο, υπεροχή, ιεραρχική ανωτερότητα	<i>αρχι-στράτηγος</i>
δια- / δι- (μπροστά από φωνήεν)	α. ανάμεσα β. παντού γ. διάλυση δ. διάφορα	<i>δια-βαίνω</i> <i>δια-κηρύττω</i> <i>δια-λύω</i> <i>δια-δέχομαι</i> , <i>δι-ενεργώ</i>
διχο-	διαίρεση, διάσπαση σε δύο	<i>διχο-τόμος</i> , <i>διχό-νοια</i>
δυσ-	α. δύσκολος, δύσκολα β. κακός, κακά	<i>δυσ-άρεστος</i> <i>δύσ-τυχος</i>
εισ-	κίνηση μέσα	<i>εισ-βάλλω</i>
εκ- / εξ- (μπροστά από φωνήεν)	α. αλλαγή β. έξω γ. πολύ	<i>εκ-χερσώνω</i> , <i>εξ-ελληνίζω</i> <i>εκ-φράζω</i> <i>έκ-θαμβος</i>
εν- / εμ- / εγ- / ερ- / ελ-	μέσα	<i>εν-ήλικος</i> , <i>έμ-φυτος</i> , <i>εγ-κοπή</i> , <i>έρ-οινος</i> , <i>ελ-λιμενίζω</i>
επί- / επ- / εφ-	α. επάνω β. διάφορα	<i>επί-γειος</i> , <i>έφ-ιππος</i> <i>επι-διορθώνω</i>
ευ-	α. καλή ιδιότητα β. ευκολία να πραγματοποιηθεί κάτι	<i>ευ-γενής</i> <i>ευ-ανάγνωστος</i>

ημι-	μισό	<i>ημί-θεος</i>
ομο-	α. από κοινού β. ίδια ταυτότητα ή προέλευση	<i>ομο-βροντία</i> <i>ομο-εθνής</i>
περί-	α. γύρω β. πολύ	<i>περι-κυκλώνω</i> <i>περι-ζήτητος</i>
συν- / συγ- / συλ- / συμ- / συρ- / συσ- / συ- / συνε-	μαζί	<i>σύν-δεσμος, συγ-κρατώ,</i> <i>συλ-λαλητήριο, συμ-βου-</i> <i>λεύω, σύρ-ριζα, σύσ-σω-</i> <i>μος, συ-ζυγία, συνε-παίρ-</i> <i>νω</i>
τηλε-	μακριά	<i>τηλε-γράφημα</i>
υπό- / υπ- / υφ-	α. από κάτω β. κρυφά, λίγο γ. συνοδεία δ. πίσω	<i>υπό-γειο</i> <i>υπο-δηλώνω</i> <i>υπό-κρουση</i> <i>υπο-χωρώ</i>

Παρατηρήσεις στα λόγια αχώριστα μόρια

- ✓ Το **εν-** γίνεται **εμ-** μπροστά από τα σύμφωνα **π, β, φ, μ, εγ-** μπροστά από τα σύμφωνα **κ, γ, χ, ερ-** μπροστά από το **ρ** και **ελ-** μπροστά από το **λ**.
π.χ. *εμ-βαθύνω, έγ-κριση, έρ-ρινος, ελ-λιμενίζω.*
- ✓ Το **επι-** γίνεται **επ-** μπροστά από φωνήεν και **εφ-** μπροστά από λέξη που στα αρχαία ελληνικά έπαιρνε δασεία.
π.χ. *επ-άνοδος, έφ-ιππος.*
- ✓ Το **συν-** γίνεται **συγ-** μπροστά από τα **κ, γ, χ, συλ-** μπροστά από το **λ, συμ-** μπροστά από το **μ** και τα **π, β, φ, συρ-** μπροστά από το **ρ, συσ-** μπροστά από το **σ** (όταν μετά ακολουθεί φωνήεν), **συ-** μπροστά από τα σύμφωνα **ζ, σ** και **συνε-**.
π.χ. *συγ-κίνηση, συλ-λαμβάνω, συμ-μαθητής, συμ-πονώ, σύρ-ριζα, σύσ-σωμος, συ-ζυγία, συνε-παίρνω.*
- ✓ Το **υπό** γίνεται **υπ-** μπροστά από φωνήεν και **υφ-** μπροστά από λέξη που στα αρχαία ελληνικά έπαιρνε δασεία.
π.χ. *υπ-αρχηγός, υφ-ήλιος.*

Σημείωση: Σύμφωνα με τη γραμματική του Τριανταφυλλίδη η δημιουργία νέων λέξεων με την προσθήκη αχώριστων μορίων είναι **σύνθεση** (και όχι παραγωγή), οπότε οι νέες λέξεις που

προκύπτουν είναι σύνθετες. Η άποψη αυτή ακολουθείται και στο σχολικό βιβλίο της Νεοελληνικής Γλώσσας Α' Γυμνασίου. Στο παρόν βιβλίο για λόγους συμφωνίας με το σχολικό βιβλίο ακολουθούμε την άποψη που θεωρεί ότι στις περιπτώσεις αυτές έχουμε παραγωγή.

Ας εξασκηθούμε στην παραγωγή λέξεων με λαϊκά και λόγια αχώριστα μόρια

1.10. Στις παρακάτω λέξεις να βρείτε τα αχώριστα μόρια και να τα διακρίνετε σε λαϊκά και λόγια.

Παράγωγες λέξεις	Λαϊκά αχώριστα μόρια	Λόγια αχώριστα μόρια
α. ανήσυχος <i>αν-</i>
β. διάλογος
γ. αναζητώ
δ. ομόφωνος
ε. έμπιστος
στ. αόρατος
ζ. εκδρομή
η. αρχισυντάκτης
θ. ξεδιπλώνω

1.11. Να αντιστοιχίσετε τα λαϊκά αχώριστα μόρια της στήλης Α με τις κατάλληλες λέξεις στη στήλη Β, ώστε να σχηματιστούν νέες λέξεις.

A	B
	• α. γέννηση →
	• β. τυλίγω →
1. α- (αν-, ανα-) • →	• γ. ταιριαστός → <u>αταιρίαστος</u>
2. ξε- •	• δ. τρυπώνω →
3. ανα- •	• ε. ελεύθερος →
	• στ. κριτής →
	• ζ. ασφάλεια →
	• η. καθαρός →

1.12. Να αντιστοιχίσετε τα λόγια ακώριστα μόρια της στήλης Α με τις κατάλληλες λέξεις της στήλης Β, ώστε να σχηματιστούν νέες λέξεις.

Α		Β	
1. αμφι- ●	●	α. ήχος	→
2. ομο- ●	●	β. κίνηση	→
3. ημι- ●	●	γ. δούλος	→ <u>υπόδουλος</u> ...
4. συν- ●	●	δ. ρέω	→
5. εκ- ●	●	ε. βίος	→
6. υπο- ●	●	στ. χρόνος	→
7. δια- ●	●	ζ. όροφος	→

1.13. Να σχηματίσετε παράγωγες λέξεις με τα ακώριστα λαϊκά μόρια *α-* (*αν-, ανα-*), *ξε-* και *ανα-* και τις λέξεις που δίνονται στην αριστερή στήλη.

Λέξεις	στερητικό <i>α-</i> (<i>αν-, ανα-</i>)	<i>ξε-</i>	<i>ανα-</i>
φλούδα
ομαλός
θεωρώ
όπλο
βροχή
καλύπτω
αίμα
αξιόπιστος
καθαρίζω
μπορώ
νύχτα
σηκώνω
επαναλαμβάνω
ήθος
ελπίζω
πόρτα

παράγω
έργο
μεθώ
ηλικία

1.14. Χρησιμοποιώντας τα μόρια *σ-* (*αν-*, *ανα-*), *ξε-*, *ανα-* να γράψετε τις λέξεις που έχουν τις παρακάτω σημασίες.

- α. Το ερώτημα που έμεινε χωρίς απάντηση:
- β. Αυτός που δεν έχει ευχάριστη γεύση:
- γ. Περνώ όλο τον χειμώνα κάπου:
- δ. Κάνω μια περιοχή να έχει πάλι δάσος:
- ε. Αυτός που δεν αναδίδει οσμή:
- στ. Ξεχωρίζω πράγματα που έχουν μπλεχτεί μεταξύ τους:
- ζ. Αφαιρώ το σκέπασμα από κάπου:
- η. Αυτός που δεν αισθάνεται τίποτα:
- θ. Αυτός που δεν είναι κουρασμένος:
- ι. Αυτός που δε γνωρίζει γραφή και ανάγνωση:
- ια. Χωρίζω ένα σύνολο στα μέρη που το αποτελούν:
- ιβ. Ψάχνω με επίμονο τρόπο να βρω κάτι:

1.15. Να βρείτε τη σημασία των λαϊκών αχώριστων μορίων στις παρακάτω λέξεις.

Λέξη	Λαϊκό αχώριστο μόριο	Σημασία
άνισος	<i>αν-</i>	<i>στέρση</i>
ανανεώνω
αναπηδώ
άνανδρος
ξετρελαίνομαι
ξεπουλώ
ξεστολίζω
ανακαλώ

1.16. Στις παρακάτω λέξεις να εντοπίσετε τα λόγια αχώριστα μόρια και να σχηματίσετε με καθένα απ' αυτά δύο νέες λέξεις.

- α. έκπληκτος *εκ-* *εκβάλλω, εκπνοή*
- β. αρχιμουσικός
- γ. διαμονή
- δ. σύγχρονος
- ε. εφάπτω
- στ. περίβολος
- ζ. είσοδος

1.17. Να βρείτε ποια είναι η σημασία των αχώριστων λόγιων μορίων στις παρακάτω λέξεις.

Λέξη	Λαϊκό αχώριστο μόριο	Σημασία
διαπερνώ	<i>δια-</i>	<i>ανάμεσα</i>
έντιμος
ημιαργία
περιβάλλω
συγκροτώ
εφαρμογή
ομόγλωσσος
ευπαρουσίαστος

1.18. Να βρείτε τις λέξεις που οι σημασίες τους δίνονται παρακάτω και οι οποίες αρχίζουν με ένα λόγιο αχώριστο μόριο.

- α. αυτός που γίνεται κατανοητός με δυσκολία.
- β. αυτός που βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια της γης.
- γ. ο επικεφαλής των συντακτών περιοδικού ή εφημερίδας.

- δ. αρνούμαι την αλήθεια ή την ορθότητα γνώ-
 μης, ενέργειας, επιλογής.
- ε. η επικοινωνία μεταξύ ατόμων που βρίσκονται
 σε απόσταση μεταξύ τους με τη χρήση ειδι-
 κών συσκευών.
- στ. αυτός που προκαλεί αρνητικά αποτελέσματα,
 ο βλαβερός.
- ζ. αυτός που ηχεί δυνατά, που έχει ισχυρό ήχο.
- η. το μισό ενός στίχου.

1.19. Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις της Α στήλης με τις σημασίες τους στη Β στήλη.

Α	Β
1. διχογνωμία ●	● α. αυτός που έχει κοινά σύνορα με άλλον.
2. όμορος ●	● β. αυτός που υπάρχει από τη γέννηση κάποιου και δεν είναι προϊόν αγωγής ή καλλιέργειας.
3. συμμετρικός ●	● γ. η συνεννόηση, ο διάλογος με την άλλη πλευρά για την επίλυση μιας υπόθεσης.
4. υπόλογος ●	● δ. η διάσταση απόψεων, η ύπαρξη αντίθετων γνωμών.
5. έμφυτος ●	● ε. αυτός που δύσκολα τον διασχίζει κανείς.
6. επίγνωση ●	● στ. αυτός που πρέπει να δώσει λόγο για τις ενέργειές του.
7. δύσβατος ●	● ζ. η σε βάθος γνώση μιας κατάστασης.
8. διαπραγματέυση ●	● η. αυτός που έχει αρμονικές αναλογίες.

1.20. Στο παρακάτω κείμενο να βρείτε επτά παράγωγες με λαϊκά και λόγια αχώριστα μόρια λέξεις.

Πλατεία Κλαυθμώνος

Ένα όμορφο διατηρητέο κτίσμα απ' τα παλιά, το οίκημα Ενταξία-Βούρου στην οδό Παπαρηγοπούλου, μου δίνει το ερέθισμα να ξεκινήσω την αναφορά στην πλατεία με μια σύντομη αναδρομή στο ιστορικό της παρελθόν. Εδώ ήταν κάποτε, μέχρι να χτιστούν τ' ανάκτορα, η προσωρινή κατοικία του πρώτου βασιλιά του νεοελληνικού κράτους Όθωνα και της γυναίκας του Αμαλίας. Σήμε-

ρα το οίκημα λειτουργεί ως Μουσείο της πόλης των Αθηνών. Πρώτος δεντροφυτεμένος χώρος στην Αθήνα, η πλατεία Κλαυθμώνος, είχε διάφορα ονόματα στην ιστορία της, όπως Αισχύλου, Νομισματοκοπείου, 25ης Μαρτίου, μέχρι που ο συγγραφέας Δημ. Καμπούρογλου τη βάφτισε Κλαυθμώνος, σ' ένα χρονογράφημά του στην εφημερίδα «Εστία» το 1878. Αιτία για την ονομασία, τα κλάματα και οι θρήνοι (κλαυθμοί) των απολυμένων απ' την εκάστοτε κυβέρνηση δημοσίων υπαλλήλων, που τότε δεν ήταν μόνιμοι, έξω απ' το υπουργείο Εσωτερικών, όπου ζητούσαν να τους ξαναπροσλάβουν.

Στις μέρες μας, βέβαια, δεν έχουμε κλάματα και παρακάλια, οι δημόσιοι υπάλληλοι είναι μόνιμοι και η ζωή στην πλατεία κυλάει χωρίς τέτοιου είδους εξάρσεις. Μόνο κάποιες εκδηλώσεις, ένα παζάρι βιβλίων, μια έκθεση φωτογραφίας, μια μουσική παράσταση προσθέτουν λίγη ποικιλία και ζωντάνια. Λίγο πιο πέρα, ανάμεσα απ' τα δέντρα, η καθημερινότητα παίρνει γκριζες αποχρώσεις. Άστεγοι, οι σύγχρονοι απόκληροι της κοινωνίας, έχουν στήσει νάιλον καταλύματα για να στεγάσουν το υποτυπώδες βίος. Στο κέντρο της Αθήνας, λίγες δεκάδες μέτρα απ' τα πολυτελή καταστήματα της Σταδίου και τα μοντέρνα καφέ της Κοραή, οι βαθιές σκιές και τα φυλλώματα των δέντρων προσπαθούν να κρύψουν ρημαγμένες ζωές, που η λαμπερή πόλη αποφεύγει να βλέπει, αλλά και να ξέρει.

Περ. Γεωτρόπιο, εφημ. Ελευθεροτυπία

✓ ΘΕΩΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΛΟΓΟΥ

ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΥ

- Υπάρχουν πολλοί τρόποι με τους οποίους μπορεί να αναπτυχθεί μία παράγραφος. Το ποιον θα επιλέξουμε κάθε φορά **εξαρτάται από τη θεματική πρόταση / περίοδο**, αφού αυτή μας δίνει την κύρια ιδέα και γενικότερα το θέμα της παραγράφου.
- Μερικοί λοιπόν από τους τρόπους ανάπτυξης της παραγράφου είναι:
 - α. με παραδείγματα
 - β. με σύγκριση-αντίθεση
 - γ. με αιτιολόγηση
 - δ. με διαίρεση
 - ε. με ορισμό
 - στ. με συνδυασμό μεθόδων.

Τρόποι ανάπτυξης	Παραδείγματα
<p>α. Με παραδείγματα</p> <p>Αναφέρουμε παραδείγματα από την ιστορία, τη σύγχρονη κοινωνική-καθημερινή ζωή ή την προσωπική εμπειρία. Στα παραδείγματα ανήκουν και τα στατιστικά στοιχεία, τα αποτελέσματα ερευνών, τα επιστημονικά πορίσματα κ.ά.</p>	<p><i>Ο τρόπος που χρησιμοποιούμε τους φυσικούς πόρους, πολλές φορές, κάνει κακό στο περιβάλλον. Για να έχουμε περισσότερα τρόφιμα, χρησιμοποιούμε πάρα πολλά λιπάσματα και φυτοφάρμακα. Για να πάρουμε τα μέταλλα που χρειαζόμαστε ή για να βάψουμε περισσότερα ρούχα ή αυτοκίνητα κ.λπ., χρησιμοποιούμε πολύ επικίνδυνα χημικά υλικά. Όταν καίμε το άνθρακιο, το πετρέλαιο ή το φυσικό αέριο, για να ζεσταθούμε ή για να κινήσουμε τα αυτοκίνητα και τις μηχανές μας, επιβαρύνουμε υπερβολικά το περιβάλλον με βλαβερά αέρια και καπνούς και κάνουμε κακό στη φύση.</i></p>
<p>β. Σύγκριση-Αντίθεση</p> <p>Συγκρίνουμε – αντιπαραβάλλουμε δύο πρόσωπα, πράγματα, ιδέες, καταστάσεις κ.λπ. Στην περίπτωση της σύγκρισης προσδιορίζουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές αυτών που συγκρίνουμε, ενώ στην περίπτωση της αντίθεσης εντοπίζουμε τις διαφορές αυτών που εξετάζονται αντιθετικά.</p> <p>Τι προσέχουμε</p> <ul style="list-style-type: none"> • Να συγκρίνουμε πράγματα που ανήκουν στην ίδια κατηγορία. • Η σύγκριση-αντίθεση να γίνεται προς μια λογική βάση, έναν άξονα αναφοράς. • Να είμαστε αντικειμενικοί. 	<p><i>Υπάρχει μια ουσιαστική διαφορά ανάμεσα στην ψυχαγωγία που προσφέρει η τηλεόραση και σ' αυτή που προσφέρει ο κινηματογράφος ή το θέατρο. Φεύγεις από τον κινηματογράφο ή το θέατρο και μες στο μυαλό σου μένουν οι εντυπώσεις που τις επεξεργάζεσαι. Μπορεί η συγκίνησή σου να κρατήσει για ώρα. Τίποτα τέτοιο δεν μπορεί να συμβεί με την τηλεόραση. Δε σου δίνει χρόνο, για να αφομοιώσεις αυτά που είδες. Σε βομβαρδίζει αμέσως με άλλο πρόγραμμα, που, όπως η γομολάστιχα, θα σβήσει το προηγούμενο από τη φωτογραφική πλάκα του μυαλού σου. Διότι παύση στην τηλεόραση δε νοείται παρά μόνο με τη διακοπή του ηλεκτρικού. Παύση σημαίνει απώλεια χρήματος. Και στην τηλεόραση το χρήμα είναι χρόνος.</i></p> <p style="text-align: right;">B. Βασιλικός, «ΜΜΕ και κοινωνία»</p>
<p>γ. Αιτιολόγηση</p> <p>Στην περίπτωση αυτή χρησιμοποιούμε λογικά επιχειρήματα, για να αιτιολογήσουμε μια θέση / άποψη που δηλώνεται στη θεματική περίοδο.</p>	<p><i>Οι παρέες συνομηλίκων αποτελούν εξαιρετικά σημαντικούς φορείς κοινωνικοποίησης των νέων. Μέσα από τις παρέες το παιδί κάνει τις πρώτες του προσπάθειες να δημιουργήσει έναν κόσμο όπου δε θα υπάρχει ο αυστηρός έλεγχος των «μεγάλων», η συμπεριφορά του οργανώνεται και αποκτά κοινωνικό χαρακτήρα, δοκιμάζει νέες εμπειρίες, κοινές με</i></p>

τους φίλους του και πιθανόν διαφορετικές από τα πρότυπα της οικογένειας και του σχολείου. Τα παιδιά διαμορφώνουν μια νέα αντίληψη του «εμείς», μέσα από το παιχνίδι και τη συναναστροφή, μαθαίνουν να ανταγωνίζονται και να συμβιβάζονται, να υπολογίζουν τους άλλους, να «παίζουν» σύμφωνα με τους κανόνες, να βιώνουν υποχρεώσεις και δικαιώματα, θέσεις και ρόλους, διαμορφώνοντας την προσωπικότητά τους.

Κοινωνική και πολιτική αγωγή, Γ' Γυμνασίου, ΟΕΔΒ

δ. Διαίρεση

Στην περίπτωση αυτή διαιρούμε μια έννοια σε μικρότερα μέρη για να την παρουσιάσουμε καλύτερα. Η παράγραφος τότε έχει την εξής μορφή:

- α.** Στη θεματική πρόταση παρουσιάζεται η έννοια που θα διαιρεθεί → **διαιρετέα έννοια**.
- β.** Επίσης στη θεματική πρόταση προσδιορίζεται το κριτήριο της διαίρεσης → **η διαιρετική βάση**.
- γ.** Στις λεπτομέρειες παρουσιάζονται οι κατηγορίες, τα υποσύνολα που προκύπτουν από τη διαίρεση.

Παρότι τα δημοτικά τραγούδια παρουσιάζουν μεγάλο θεματικό πλούτο, μπορούμε ωστόσο να τα χωρίσουμε σε τρεις μεγάλες κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία κατατάσσουμε τα τραγούδια που αναφέρονται σε διάφορες εκδηλώσεις της ζωής (της αγάπης, νυφιάτικα, νανουρίσματα, παιδικά, κάλαντα, αποκριάτικα και άλλα εορταστικά, τραγούδια της ξενιτιάς, μοιρολόγια, γνωμικά, τραγούδια της δουλειάς). Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν τα ιστορικά τραγούδια, δηλαδή αυτά που δημιουργήθηκαν εξαιτίας ενός ιστορικού γεγονότος ή αναφέρονται σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, όπως είναι τα ακριτικά ή τα κλέφτικα. Στην τρίτη κατηγορία τοποθετούμε τις παραλογές, ένα ιδιαίτερο είδος δημοτικού τραγουδιού, το οποίο διακρίνεται για τον αφηγηματικό του χαρακτήρα, τον επικό τόνο και τη δραματική έκβαση.

Διαιρετέα έννοια: δημοτικά τραγούδια

Διαιρετική βάση: τα θέματα των δημοτικών τραγουδιών

Αποτελέσματα της διαίρεσης: οι διάφορες κατηγορίες των δημοτικών τραγουδιών.

ε. Ορισμός

Στην περίπτωση αυτή ορίζουμε το περιεχόμενο μιας έννοιας τονίζοντας τη βασική διαφορά της από άλλες ομοειδείς. Για να είναι πιο **σαφής** ο ορισμός, μπορούμε να παρουσιάσουμε και **πρόσθετα**

Το χρονογράφημα είναι ένα έντεχνο πεζογράφημα, το οποίο κινείται ανάμεσα στη λογοτεχνία και τη δημοσιογραφία, καθώς δημοσιεύεται σε εφημερίδες και περιοδικά και αναφέρεται σε θέματα της επικαιρότητας, πολιτικά, πολιτιστικά, κοινωνικά, καλλιτεχνικά κ.λπ., σχολιάζοντάς τα. Γράφεται σε τόνο άλλοτε εύθυμο και χιουμοριστικό, άλλοτε επικριτικό ή δηκτικό, άλλοτε ειρωνικό και άλλοτε παραινετικό ή διδα-

<p>στοιχεία, όπως παραδείγματα, χαρακτηριστικά γνωρίσματα κ.ά.</p>	<p>κτικό και παιδαγωγικό, σε ύφος συνήθως λιτό, άμεσο και ζωηρό και σε γλώσσα με έντονα στοιχεία προφορικότητας. Με την ευρύτητα των θεμάτων του και τον τρόπο διαπραγμάτευσής τους το χρονογράφημα δημιουργεί μια ευχάριστη και τακτική επικοινωνία του χρονογράφου και του αναγνωστικού κοινού, μεταξύ των οποίων αναπτύσσεται μια ιδιότυπη σχέση που φτάνει ως και την αλληλογραφία.</p>
<p>στ. Συνδυασμός μεθόδων Συνδυάζονται δύο ή περισσότεροι τρόποι ανάπτυξης των παραγράφων.</p>	<p>Οι είλωτες ήταν οι παλιότεροι πληθυσμοί των περιοχών που είχαν υποτάξει οι Δωριείς και είχαν μεταπέσει στην κατηγορία του δούλου. Ξεχώριζαν όμως από τους δούλους που υπήρχαν στα άλλα ελληνικά κράτη· ενώ εκείνοι ανήκαν ο καθένας σε κάποιον πολίτη, οι είλωτες ήταν δούλοι που ανήκαν στο σπαρτιατικό κράτος (κρατικός δούλος) και όχι στους ίδιους τους Σπαρτιάτες, τους οποίους ήταν ταγμένοι να υπηρετούν. Επειδή ακριβώς ήταν ιδιοκτησία του κράτους, δεν μπορούσαν να πουληθούν.</p> <p>(Στην παραπάνω παράγραφο συνδυάζεται ο ορισμός της έννοιας «είλωτες» με τη σύγκριση-αντίθεση [αντιτίθεται ο είλωτας με τον κοινό δούλο].)</p>

Άλλοι τρόποι ανάπτυξης των παραγράφων

- ✓ Εκτός από τους παραπάνω τρόπους ανάπτυξης των παραγράφων υπάρχουν και άλλοι, τους οποίους δεν αναφέρει το σχολικό βιβλίο, όπως:
 - α. με ειδικές λεπτομέρειες:** παραθέτουμε επαρκείς και ουσιώδεις λεπτομέρειες για την πληρέστερη ανάπτυξη της θεματικής περιόδου.

π.χ. *Η πόλη ήταν το πολιτικό και διοικητικό κέντρο του κράτους. Πυρήνας της ήταν η ακρόπολη, που βρισκόταν στο πιο ψηλό σημείο και είχε χωριστή οχύρωση. Γύρω απ' αυτή βρίσκονταν η αγορά, οι ναοί, οι χώροι όπου γίνονταν οι συνελεύσεις των πολιτών και τα σπίτια. Ολόκληρη η πόλη περιβαλλόταν με τείχος και μέσα σ' αυτά κατέφυγε ο πληθυσμός της υπαίθρου, όταν κάποιος εχθρός απειλούσε το κράτος. Μέσα στην πόλη είχαν την έδρα τους οι άρχοντες που διοικούσαν το κράτος και σ' αυτή γίνονταν, στα δημοκρατικά πολιτεύματα, οι συνελεύσεις των πολιτών και παίρνονταν οι αποφάσεις που αφορούσαν το κράτος.*
 - β. με αίτιο-αποτέλεσμα:** στη θεματική περίοδο παρουσιάζεται ένα γεγονός, φαινόμενο, κατάσταση κ.λπ. (αίτιο) και στις λεπτομέρειες αναπτύσσονται οι συνέπειες, τα απο-

τελέσματα που αυτό προκαλεί. Μπορεί όμως να γίνει και το αντίστροφο: στη θεματική περίοδο να δοθεί μια συνέπεια και στις λεπτομέρειες το αίτιο ή τα αίτια που το προκάλεσαν.

π.χ. *Δυστυχώς το σχολείο αδυνατεί να καλλιεργήσει στον μαθητή την αγάπη για το βιβλίο. Η πίεση των μαθημάτων, το άγχος των διαγωνισμάτων και η κακή ποιότητα ορισμένων σχολικών βιβλίων είναι μερικά από τα αίτια που κάνουν τους μαθητές να αποκτήσουν μια αντιπάθεια για το διάβασμα και για το βιβλίο γενικότερα...*

γ. με αναλογία: παρουσιάζονται οι αναλογίες, ομοιότητες ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πράγματα που είναι εντελώς ανόμοια μεταξύ τους. Η συσχέτιση των ανόμοιων πραγμάτων γίνεται συνήθως στη θεματική περίοδο και διατυπώνεται ως μεταφορά ή εκτεταμένη παρομοίωση.

π.χ. *Ο χριστιανός ζωγράφος μοιάζει σαν τον καλόγερο, κι ας ζει μέσα στις πολιτείες, κι ας έχει πάρει δώσε με τον κόσμο. Όπως γονατίζει ο καλόγερος και κάνει την προσευχή του στο Θεό, έτσι κι ο αγιογράφος καθίζει στο σκαμνί του και πιάνει τα κοντύλια του να ζωγραφίσει. Προσευχή είναι κι αυτουνού η δουλειά, μόνο που αντί να μουρμουρίζει τα λόγια του, τα ζωγραφίζει...*

Π. Πρεβελάκης

Ας δούμε αν έχουμε κατανοήσει τους τρόπους ανάπτυξης των παραγράφων*

1.21. Στις παρακάτω παραγράφους να βρείτε τα δομικά τους μέρη (Θεματική περίοδο, Λεπτομέρειες, Κατακλείδα), καθώς και τον τρόπο με τον οποίο έχουν αναπτυχθεί.

α. *Υπάρχει μια διαφορά ανάμεσα στο δημοσιογράφο και στο συγγραφέα (το λογοτέχνη). Ο πρώτος έχει υποχρέωση να μεταδίδει μόνο την είδηση. Ο όποιος σχολιασμός του πρέπει να στηρίζεται σε γεγονότα και μόνο και να προσπαθεί να αφήνει τον αναγνώστη του να αποκτήσει τη δική του γνώμη. Ο δεύτερος, ο συγγραφέας, έχει το δικαίωμα να γράψει για την αλήθεια, έτσι όπως εκείνος τη βλέπει, αλλά κι αυτός καλό είναι να έχει κατά νου πως θα πρέπει να βοηθά τον αναγνώστη του να σχηματίσει με τη σειρά του κι αυτός τη δικιά του γνώμη. Τελικός στόχος όμως και των δύο είναι (ή θα πρέπει να είναι) η δημιουργία ενός υπεύθυνου και ευαίσθητου πολίτη, ενός*

* Οι απαντήσεις βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

ανθρώπου, δηλαδή, που θα ξέρει γιατί αποφασίζει ό,τι αποφάσισε, γιατί κάνει αυτό και όχι κάποιο άλλο, γιατί πιστεύει σε εκείνο και όχι σε κάτι διαφορετικό.

Μ. Κοντολέων, «Με λέξεις μιλώ, με λέξεις γράφω... Οι λέξεις είναι ο κόσμος μας»
(διασκευή)

- **Θεματική περίοδος:**
- **Λεπτομέρειες:**
- **Κατακλείδα:**
- **Τρόπος ανάπτυξης:**

β. Με τον όρο επάγγελμα εννοούμε την ειδική εργασία με την οποία ασχολείται κάποιος, για να αποκτήσει τα αναγκαία για τη ζωή. Μολονότι από τον ορισμό αυτόν το επάγγελμα έχει ως κύριο γνώρισμα το βιοπορισμό, ωστόσο θα ήταν ελλιπής η σημασία του αν αφαιρούσαμε από αυτό το ηθικό περιεχόμενο και την κοινωνική του σημασία. Η λέξη προέρχεται από το «επαγγέλλομαι» που σημαίνει υπόσχομαι. Είναι η υπόσχεση που δίνει το άτομο στην κοινωνία ότι θα αναλάβει συνειδητά και υπεύθυνα τα καθήκοντα που απορρέουν από την κατάληψη μιας θέσης στη διαδικασία της παραγωγής και διακίνησης των προϊόντων ή στις υπηρεσίες που προσφέρονται στην κοινωνία. Γι' αυτό και ορισμένα επαγγέλματα, τα οποία έχουν εξαιρετική κοινωνική προσφορά, ονομάζονται λειτουργήματα.

Σπ. Κούτρας – Υπ. Ζουρούδη

- **Θεματική περίοδος:**
- **Λεπτομέρειες:**
- **Κατακλείδα:**
- **Τρόπος ανάπτυξης:**

γ. Ο καταλληλότερος τρόπος με τον οποίο θα μπορούσε η πολιτεία να βοηθήσει τους αναπήρους είναι να τους εντάξει στην παραγωγική διαδικασία. Πρώτα, γιατί οι ίδιοι ανεξάρτητα από την απόδοσή τους –αυτό είναι το τελευταίο που μετράει– θα νιώσουν με την προσφορά τους στην κοινωνία ενεργά και χρήσιμα μέλη της. Έπειτα θα αποκτήσουν αυτοπεποίθηση, αισιοδοξία και θα εφοδιαστούν με ένα από τα ισχυρότερα κίνητρα ζωής, όπως είναι η δημοσιονομική και οι φιλοδοξίες που κάθε άνθρωπος επενδύει σ' αυτή. Τέλος, η σχέση με τους άλλους ανθρώπους όχι μόνο θα τους βγάλει από την απομόνωση και τα ψυχικά προβλήματα που αυτή συνεπάγεται, αλλά ενδέχεται και

να τους απαλλάξει από σοβαρά συμπλέγματα κατωτερότητας, καθώς μπορεί να δεχτούν τον εαυτό τους, εφόσον και οι άλλοι άνθρωποι τους δέχονται, όπως είναι. Αυτό, φυσικά, είναι ένα πολύ λεπτό σημείο για όλους μας, καθώς σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να υποτιμήσουμε την προσφορά τους, να τους μειώσουμε και να τους πληγώσουμε.

Σπ. Κούτρας, Πειστικός λόγος, τεύχ. Α', εκδ. Σαββάλας

- **Θεματική περίοδος:**
- **Λεπτομέρειες:**
- **Κατακλείδα:**
- **Τρόπος ανάπτυξης:**

δ. Πολύ πιο σημαντική από την ποσοτική αποτίμηση είναι η ποιοτική αποτίμηση της τηλεοπτικής βίας. Οι εποχές που οι κακοί στα τηλεοπτικά προγράμματα –κυρίως σε σίριαλ και ταινίες– τιμωρούνταν φαίνεται πως ανήκει στο παρελθόν. Χαρακτηριστική είναι η αμερικανική διαπανεπιστημιακή έρευνα του Ντάνιελ Λιντς. Οι κακοί ήρωες στο 40% των προγραμμάτων όχι μόνο δεν τιμωρούνται, αλλά παρουσιάζονται ως ήρωες, έτσι ώστε τα παιδιά να ταυτίζονται πιο εύκολα μαζί τους. Στα τρία από τα τέσσερα προγράμματα που αναλύθηκαν, ο κακός κάνει ό,τι κάνει χωρίς το ελάχιστο ίχνος τύφης ή μετάνοιας. Η έρευνα έδειξε, επίσης, πως οι σκληρές βίας μπορεί να μην έχουν αυξηθεί σε σχέση με το παρελθόν, έχει όμως αυξηθεί το ποσοστό τους στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης.

Φ. Τσαλίκουλου, «Το παιδί και η τηλεόραση»

- **Θεματική περίοδος:**
- **Λεπτομέρειες:**
- **Κατακλείδα:**
- **Τρόπος ανάπτυξης:**

ε. Ο προφορικός και γραπτός λόγος διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους. Η πιο σημαντική και ουσιαστική διαφορά μεταξύ τους είναι ότι ο μεν προφορικός λόγος υπάρχει για μια στιγμή, για λίγα λεπτά, ενώ ο γραπτός παραμένει για πάντα. Όταν ο Αγαμέμνωνας αποφάσιζε να θυσιάσει την κόρη του την Ιφιγένεια, εκείνη ασφαλώς με κάποια λόγια θα προσπάθησε να τον μεταπείσει. Τα λόγια εκείνα, όσο κι αν ήταν γεμάτα από τον πόνο και το φόβο ενός κοριτσιού, ακούστηκαν για λίγα λεπτά και μετά έμειναν στη μνήμη

όσων έτυχε να είναι παρόντες και να τα έχουν ακούσει. Όταν κι αυτοί πεθάνανε, οι παρακλήσεις της Ιφιγένειας ξεχαστήκανε. Όμως τα λόγια που ο Ευριπίδης βάζει στο στόμα της ηρωίδας του έργου του «Ιφιγένεια στην Αυλίδα», ακριβώς επειδή γραφτήκανε, είναι γνωστά ακόμα και σήμερα, ακόμα και σήμερα συγκινούνε: «Και για κλαρί ικεσίας στα γόνατά σου, / κρεμνώ από σένα το κορμί μου... και ικετεύω: / Θάνατο πρόωρο μη μου δώσεις, είναι / γλυκό το φως να βλέπεις, μη με πιέσεις / τον κάτω κόσμο να αντικρίσω» (μετάφραση Θ. Σταύρου).

M. Κοντολέον, «Με λέξεις μιλώ, με λέξεις γράφω... Οι λέξεις είναι ο κόσμος μας»
(διασκευή)

- **Θεματική περίοδος:**
- **Λεπτομέρειες:**
- **Κατακλείδα:**
- **Τρόπος ανάπτυξης:**

στ. Πολίτευμα είναι ο τρόπος με τον οποίο οργανώνεται και ασκείται η πολιτική εξουσία. Η μορφή του πολιτεύματος ορίζεται στον θεμελιώδη νόμο που συντάσσει την πολιτεία, το Σύνταγμα. Τα πολιτεύματα ανάλογα με το ποιος ασκεί την εξουσία διακρίνονται σε τρεις μορφές. Πρώτον, είναι τα μοναρχικά πολιτεύματα. Σ' αυτά πηγή και φορέας της εξουσίας είναι ένα μόνο φυσικό πρόσωπο, ο μονάρχης ή βασιλιάς. Η βούληση του μονάρχη είναι η υπέρτατη βούληση μέσα στην πολιτεία. Έπειτα είναι τα ολιγαρχικά πολιτεύματα. Σ' αυτά η πολιτική εξουσία ασκείται από ορισμένο αριθμό προσώπων. Τα πρόσωπα αυτά θεωρούνται προνομιούχα έναντι των υπολοίπων, λόγω αριστοκρατικής καταγωγής ή ένταξής τους σ' ένα συγκεκριμένο κόμμα κτλ. Τέλος είναι τα δημοκρατικά πολιτεύματα, στα οποία κυρίαρχος είναι ο λαός. Πηγή και φορέας της πολιτικής εξουσίας στο δημοκρατικό πολίτευμα είναι ο λαός και η βούλησή του είναι η υπέρτατη βούληση μέσα στην πολιτεία.

Πολιτική και Δίκαιο, Β' Γενικού Λυκείου, ΟΕΔΒ (διασκευή)

- **Θεματική περίοδος:**
- **Λεπτομέρειες:**
- **Κατακλείδα:**
- **Τρόπος ανάπτυξης:**

Βελτιώνω την έκφραση και την ορθογραφία μου *

- Να συμπληρώσετε τα κενά στις παρακάτω προτάσεις με **υ ή ι**.
 - α. Το ποίημα αυτό είναι γραμμένο σε δ.....στιχα.
 - β. Στη γειτονιά μου τα περισσότερα σπίτια είναι δ.....ώροφα.
 - γ. Είναι δύσκολο να πείσεις αυτόν τον άνθρωπο· είναι πολύ δ.....πιστος.
 - δ. Έγραψε ένα δ.....στηλο άρθρο στην τοπική εφημερίδα με θέμα τον εθελοντισμό.
 - ε. Δύσκολα βρίσκει φίλους ένας δ.....στροπος και δ.....πρόσωπος άνθρωπος.
 - στ. Όλες οι προβλέψεις για το μέλλον είναι δ.....σοίωνες.
 - ζ. Πολλά αγαθά είναι δ.....σεύρετα σε περίοδο πολέμου.
 - η. Βρείτε όσες περισσότερες δ.....σύλλαβες λέξεις μπορείτε.
 - θ. Φέτος θα έχουμε δ.....σεκτο έτος.
 - ι. Με τον θάνατό του άφησε ένα δ.....σαναπλήρωτο κενό στον χώρο της τέχνης.

- Να βάλετε σε κύκλο τη σωστή απάντηση.
 1. Η οικονομική κρίση βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος.
 - α. διεθνή
 - β. διεθνούς
 - γ. διεθνές
 2. Τιμωρήθηκε εξαιτίας μας και πρέπει να του ζητήσουμε συγγνώμη.
 - α. άδικα
 - β. αδίμως
 3. φωνάζεις. Με τις φωνές δεν πρόκειται να πετύχεις τίποτα.
 - α. άδικα
 - β. αδίμως
 4. Πρέπει να του μιλήσεις, γιατί δεν έχουμε πολύ χρόνο στη διάθεσή μας.
 - α. άμεσα
 - β. αμέσως
 5. Η υπόθεση μας αφορά όλους και δεν πρέπει να δείξουμε αδιαφορία.
 - α. άμεσα
 - β. αμέσως
 6. τη φράση σου πιο δυνατά, γιατί δεν σε ακούσαμε.
 - α. Επανάλαβε
 - β. Επανάλαβε
 - γ. Επανάλαβε

* Οι απαντήσεις βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.